

Förrådiska tal i tillväxtdebatten – om komplikationer i en problematisk historia

I en på flera sätt intressant artikel för Olle Krantz [2000] fram nya värdefulla historiska data om Sveriges ekonomiska tillväxt sedan 1870. Hans artikel tar också upp frågan om den "svenska modellen" under andra halvan av 1900-talet har lett till att Sverige fått en lägre tillväxt än andra jämförbara länder. Jag vill här peka på metodproblem i den analys Krantz gör i denna fråga, samma typ av metodproblem som också finns i flertalet andra arbeten på detta område.

Den centrala frågan i tillväxtdebatten är om det går att belägga ett *orsakssamband* så att den svenska modellen med höga skatter och en stor offentlig sektor har lett till en försämrad svensk tillväxt i jämförelse med andra OECD-länder. Eftersläpningstesens förespråkare anser sig ha stöd för sklerosdiagnosen, att den svenska modellen snedvridit marknads-mekanismerna och klart försämrat vår tillväxt. Problemet med deras metoder kan illustreras av att man med dem kan visa, att inte bara Sverige utan bl a också USA och Schweiz har samma sorts eftersläpning. Dessa två länder är ju inte kända för att lida av någon svensk modell. Sklerosdiagnosens förespråkare har inte beaktat, att sådana fakta rycker undan grunden för deras kausala tolkning om effekterna av den svenska modellen.

I kausala analyser av det komplicerade slag som det här är frågan om måste man alltid beakta alternativa hypoteser och andra möjliga orsaksfaktorer. Den viktigaste alternativa hypotesen, som också ger den

enklaste förklaringen till skillnader i tillväxt mellan länder, är vad som brukar kallas upphämtning (catch-up). Utomlands har det stora flertalet ekonomer och ekonomhistoriker accepterat det statistiska faktum, att inom OECD har länder med en förhållandevis låg utgångsnivå i fråga om BNP per invånare tenderat att få en högre procentuell (relativ) tillväxt än rikare länder med en högre utgångsnivå [Dowrick 1996]. I den svenska tillväxtdebatten har eftersläpningstesens förespråkare däremot i stort sett försummat att beakta upphämtningshypotesen, något som lett till att deras belägg för sklerosdiagnosen inte hållit för en kritisk granskning.

Krantz diskuterar upphämtningshypotesen och anför den som en möjlig bidragande faktor till den utveckling av Sveriges tillväxt som han redovisar. Med hänvisning till osäkerheten i data väljer han dock att inte beakta den i sin empiriska analys. Men frågan är då hur Krantz i sina kausala tolkningar kan särskilja effekten av upphämtningsfaktorer från effekterna av institutionella och andra särdrag i Sverige som han hänvisar till. Han har jämfört Sveriges tillväxt av BNP per invånare med tillväxten i andra länder genom relationstal mellan serier av index, där BNP per invånare för ett jämförelseår divideras med motsvarande tal för ett basår. För att få fram sina relationstal dividerar Krantz sedan Sveriges indexserie för varje jämförelseår med motsvarande värden för tre olika jämförelsegrupper. Men som underlag för kausala tolkningar blir både index och relationstal av det här slaget lätt förrådiska, eftersom de påverkas av skillnader i utgångsnivåer mellan länder, skillnader som Krantz är medveten om men valt att inte beakta i sin empiriska analys.

WALTER KORPI är professor i socialpolitik vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Tabell 1 Fiktivt exempel som visar hur index och relationstal påverkas av skillnader i ländernas utgångsnivåer trots att alla länder har samma absoluta ökning av BNP/invånare.

		Tidpunkt		
		1	2	3
Land A (över jämförelse- gruppens medelvärde)	BNP/inv	1200	1700	2200
	Index	1,00	1,42	1,83
	Relationstal	1,00	0,94	0,92
Land B (under jämförelse- gruppens medelvärde)	BNP/inv	800	1300	1800
	Index	1,00	1,63	2,25
	Relationstal	1,00	1,08	1,13
Jämförelse- gruppen	BNP/inv	1000	1500	2000
	Index	1,00	1,50	2,00

Detta kan illustreras med ett fiktivt men inte orealistiskt exempel. Antag att vi har en grupp länder som mellan tre tidpunkter har samma absoluta ökning av BNP per invånare. Låt oss nu se på hur indexvärden och relationstal enligt Krantz modell utvecklas, dels för land A, som i utgångsläget ligger över medelvärdet för jämförelsegruppen, dels för land B som ligger under detta medelvärde (Tabell 1). I jämförelsegruppen antas medelvärdet för BNP per invånare från början vara 1000 monetära enheter, medan de två länderna A och B ligger 200 enheter över resp under detta medelvärde. I alla länder antas ökningen av BNP per invånare mellan perioderna vara 500 enheter (fasta priser). Vi ser att ökningen av indexvärdena för land A med utgångsnivå över medelvärdet (1,00, 1,42 och 1,83) är betydligt långsammare än indexvärdena för land B under medelvärdet (1,00, 1,63 och 2,25) men också lägre än för jämförelsegruppen (1,00, 1,50 och 2,00).

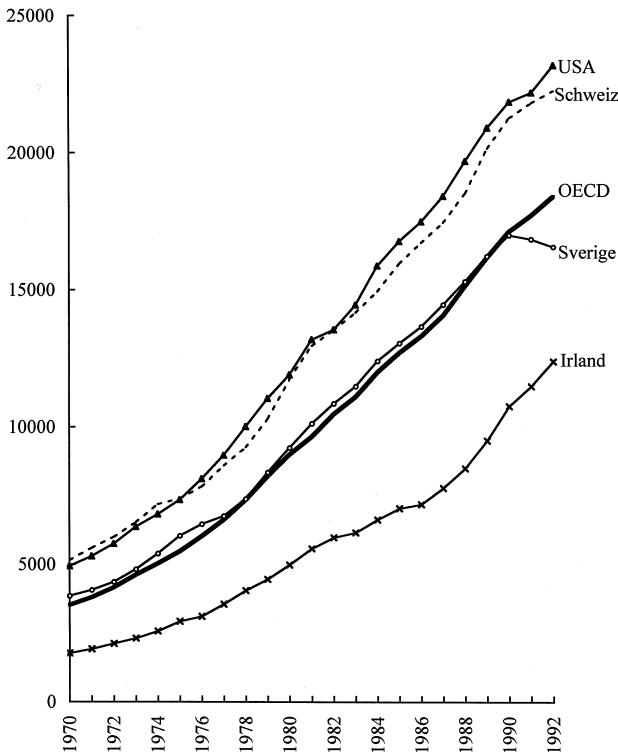
Denna typ av skillnader i ökningen av indextal mellan Sverige och OECD-medelvärdet efter 1970 har under mer än ett decennium förts fram som det viktigaste belägget för sklerosdiagnosen, senast av Lindbeck [1999, s 49]. Exemplet här visar dock att skillnader i utgångsnivå med Sverige 1970 en bit över OECD-medelvärdet är tillräckliga som förklaring till

skillnader i procentuell tillväxt. Samma absoluta tillväxt sett som proportion av utgångsvärdet blir helt enkelt mindre ju högre utgångsvärdet är. Med denna teknik kan man visa att bl a också USA och Schweiz har halkat efter på samma sätt som Sverige. Lindbecks och andras kausala tolkningar grundade i den svenska modellen håller därför inte.

Men om indexserierna påverkas av utgångsnivå, hur fungerar då Krantz relationstal mellan indexserierna som underlag för kausala tolkningar? I vårt exempel visar relationstalen en fallande tendens för land A, som har en utgångspunkt över jämförelsegruppens medelvärde, men en stigande tendens för land B som börjar under medelvärdet. Men vi vet ju att ökningen i absoluta tal har varit lika stor i båda länderna, dvs att tillväxtlinjerna för alla länder har löpt parallellt. *De relationstal mellan index på vilka Krantz bygger sin empiriska analys har därför sannolikt påverkats av de skillnader mellan ländernas utgångsnivåer som Krantz valt att inte beakta.*¹

¹ Utvecklingen av relationstalen påverkas av skillnaderna mellan länder i utgångsnivå liksom av storleken på ökningen av BNP per invånare.

Figur 1 BNP per invånare i Irland, Schweiz, Sverige, USA samt i OECD 1970–1992 (justerat för skillnader i köpkraft, löpande priser i dollar).

Källa: OECD 1994. National Accounts. Main Aggregates, s 144-45.

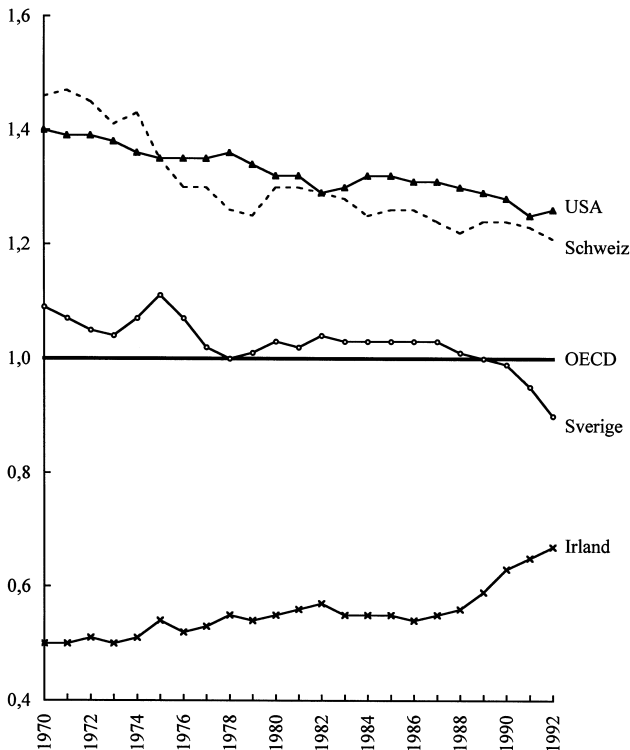
* * *

Krantz figurer visar att Sveriges uppåtgående serie av relationstal efter 1870 knäcks vid slutet av det andra världskriget och därefter faller relationstalen. De nivåjämförelser som Maddison [1991, s 6–7] gjort pekar på, att det är just vid denna tid som Sverige går från att ha legat under medelvärdet av BNP per invånare i Krantz jämförelsegrupper till att ligga över medelvärdet. Ett sådant skifte i Sveriges utgångsnivå har i varje fall till en del bidragit till trendbrottet i Krantz relationstal.

Krantz har nu reviderat de historiska uppgifterna om Sveriges tillväxt. Hans tidigare preliminära data, som Maddison

redovisat, pekade inte på någon specifik svensk guldålder före 1950 (Korpi [1992, s 29]). Krantz nya data visar en mera positiv svensk utveckling, särskilt för den första halvan av perioden 1870–1950. Att Sverige enligt Maddisons nivåjämförelser vid slutet av det andra världskriget passerat medelvärdet för jämförelseländerna anger, att den absoluta ökningen för Sverige varit större än genomsnittet för de andra länderna. Förändringen i Sveriges relationstal fram till dess kan nog därför bara till en del förklaras av skillnader i utgångsnivåer. Som Krantz säger har viktiga positiva faktorer här varit, att Sveriges industriella genombrott kom i början av perioden och att Sverige inte drabbades av de båda världskrigen.

Figur 2 BNP per invånare i Irland, Schweiz, Sverige, USA som proportion av OECD-genomsnittet 1970–1992 (justerat för skillnader i köpkraft, OECD=1).

Källa: OECD 1994. National Accounts. Main Aggregates, s 144-45.

* * *

Men vilken betydelse har skillnader i utgångsnivåer haft för de nedåtgående relationstal som Krantz redovisar för perioden efter 1950? I kausala tolkningar blir de relationstal som Krantz och många andra använder i tillväxtdebatten förrådiska, genom att man där lätt tappar bort skillnaden mellan absolut och relativ förändring. Problemen med sådana relativa tal kan illustreras genom att vi ser på utvecklingen av BNP per invånare (i köpkraftspariteter) dels i absoluta, dels i relativa tal för Sverige, Schweiz, USA och Irland med OECD som jämförelsegrupp. I *Figur 1* ser vi att från starten 1970 ligger nivåerna för Schweiz och USA klart över och för Sveri-

ge något över OECD-medelvärdet medan Irland ligger klart under detta medelvärde.² Fram till 1992 ökar det absoluta försprånget för USA och Schweiz något. Sverige följer utvecklingen av OECD-

² Bland de "traditionella" OECD-länder, som har mer än en miljon invånare och med under efterkrigstiden obruten demokrati, har USA och Schweiz haft de högsta värdena för BNP per invånare och Irland det lägsta värdet. Eftersläpningstesens etablerades med data fram till början av 1990-talet. Efter 1992 har OECD fått flera nya medlemsländer som påtagligt förändrar dess sammansättning. Köpkraftspariteterna anges i traditionellt i löpande priser i USA-dollar.

medelvärde nära fram till 1990. Under åren 1991–93 kommer dock Sveriges djupaste ekonomiska kris sedan trettioalet och vårt medelvärde faller under OECD-genomsnittet. Irland börjar under genomsnittet och ökar till en början långsamt men sedan snabbare.

I *Figur 2* visas samma utveckling i stället i relativa tal med OECD-medelvärdet som bas. Vi ser nu att de tre länderna ovanför OECD-medelvärdet alla "faller ned" mot detta medelvärde. Fram till 1990 är fallet i procentenheter större för USA (-12) och Schweiz (-22) än för Sverige (-10). Åren 1991–92 faller Sverige dock kraftigt. Som väntat har Irland med en utgångsnivå under medelvärdet – i motsats till länderna ovanför medelvärdet – däremot en stigande tendens. Om vi enbart ser på Sveriges utveckling i förhållande till OECD-medelvärdet framträder här ett till synes slagkraftigt argument för eftersläpningstesens. Denna del av figuren har – i lämplig förstoring – länge använts som ett centralt argument för sklerosdiagnosen (t ex Henrekson [1996], Lindbeck [1999, 52] och Sverenius [1999, s 326]).

Men vi ser här att även om nivåutvecklingen går parallellt i alla länder kommer samma absoluta skillnad att proportionellt minska när jämförelsegruppens medelvärde ökar. Denna princip påverkar också utvecklingen av de relationstal som Krantz använder. Inte heller här finns det därför något underlag för slutsatser om den svenska modellens negativa effekter.

* * *

Under perioden efter 1950 är osäkerheten i BNP-siffrorna fortfarande mycket stor men här går det att ta hänsyn till upphämtningsfaktorn. I sin empiriska analys gör Krantz alltså inte det. Det gör inte heller Lindbeck, som hävdar att Sveriges eftersläpning kom först efter 1970, därför att "det bara är ungefär från denna tidpunkt som Sveriges institutioner och politik avsevärt skilt sig från dem i de andra OECD-länderna" (Lindbeck [1997, s 1284], min

översättning, [1999, s 47–48]). Utifrån sina figurer hävdar Krantz att de institutionella faktorer i Sverige, som hindrade den anpassning och förändring som behövdes för hög relativ tillväxt, började verka redan kring 1950 men slog på allvar igenom först efter 1970.

Både Krantz och Lindbeck antar alltså att det skett ett klart fall i Sveriges tillväxt i förhållande till andra jämförbara länder efter 1970. Detta antagande kan mycket lätt kontrolleras med data. Vi ser på skillnaderna mellan den procentuella ökningen av BNP per invånare i OECD och i Sverige under de fem internationella konjunkturcyklerna 1950–60, 1960–68, 1968–73, 1973–79 och 1979–89 (*Tabell 2*). Sveriges eftersläpning i procentuell tillväxt i förhållande till OECD-medelvärdet är praktiskt taget stabil under hela perioden 1950–89. Detta är förenligt med upphämtningshypotesen, att Sverige med en utgångsnivå över OECD-medelvärdet får en något lägre procentuell tillväxt än OECD, vars utgångsnivå är lägre. Kausala tolkningar bygger som bekant på att tanken att orsak skall föregå verkan. För Lindbeck, som gång på gång hävdar att orsaken till den svenska eftersläpningen kommer först kring 1970, återstår det att förklara varför dess antagna verkningar kom redan två decennier i förväg.

* * *

I varje fall under senare decennier kan vi studera skillnader i procentuell tillväxt mellan länder och kontrollera för upphämtningsfaktorn genom regressionsanalys, något som eftersläpningstesens förespråkare försummat att göra.³ Men osäkerheten i data är stor och kan förskjuta konjunkturtopparna, som inte heller behöver komma samtidigt i alla länder. Vi ser därför här på tillväxten under ett antal rimliga

³ En alternativ men betydligt grövre metod är att välja ut några jämförelseländer med ungefär samma utgångsnivå som Sverige.

Tabell 2 Genomsnittlig procentuell tillväxt av real BNP per invånare i Sverige och i OECD under olika perioder 1950–1989.

	1950-60	1960-68	1968-73	1973-79	1979-89
OECD	2,9	3,9	3,5	1,9	2,1
Sverige	2,6	3,6	3,1	1,5	1,8
Skillnad	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4	-0,3

Källor: 1950–60: *Penn World Tables*, version 5.6.
1960–89: *OECD Historical Statistics*, 1991

alternativa periodavgränsningar, som startar i något av de sex åren 1968–73 och slutar i något av de sex åren 1984–89. För vart och ett av de så avgränsade 36 tidsperioderna beräknas en enkel regressionssekvation, där den genomsnittliga årliga tillväxtprocenten estimeras med utgångsnivån under startåret som oberoende variabel.⁴ Vi får alltså 36 estimat av vad den procentuella tillväxten i landet skulle ha varit om endast utgångsnivån har påverkat tillväxttakten. Varje estimat kan sedan jämföras med den faktiskt observerade tillväxten under perioden.

Medelvärde för dessa 36 residualer ges för 18 OECD-länder i *Tabell 3*. Vi ser här att Norge, Japan och Finland troligen har haft en snabbare tillväxt än man kunde vänta sig givet utgångsnivån. I varje fall Nya Zeeland och Nederländerna men kanske också USA, Storbritannien, och Australien har haft en lägre tillväxt än förväntat. Med hänsyn till osäkerheten i siffrorna kan man säga, att Sverige tillsammans med Västtyskland, Danmark, Irland, Belgien och Frankrike tillhör en grupp av länder med en tillväxt mycket nära den förväntade givet utgångsnivån.⁵ Upphämtningsfaktorn kan alltså på det hela taget förklara skillnaderna mellan Sverige och övriga OECD-länder under åren 1968–89 liksom under hela perioden efter 1950 [Dowrick 1996]. Vi har här inte något underlag som stöder skleroshypotesen. Den svenska sklerosdiagnosen ställdes redan omkring 1985, dvs långt före det dramatiska fallet i Sveriges BNP åren 1991–93. Innan 90-talet tas in i ut-

värderingen bör vi nog avvakta slutet på den konjunkturcykel vars uppgångsfas vi nu är inne i.⁶

Liksom tidigare försök att belägga sklerosdiagnosen besväras också Krantz kausala tolkning av, att han i sina empiriska analyser inte beaktar upphämtningsfaktorn. Han själv ser dock sin tolkning snarast som "en hypotes som kräver mera djupgående undersökningar" [Krantz 2000, s 15), något som det är lätt att instämma i. Krantz insatser för att skaffa fram nya historiska data om Sveriges tidiga ekonomiska tillväxt är däremot ovärderliga.

Galten Särimner hade som bekant den underbara egenskapen att efter slakten

⁴ För var och en av de 36 alternativa tidsperioderna estimeras alltså en enkel regressionssekvation: $Y_i = a + bX_i + e$, där Y_i är den genomsnittliga procentuella årliga tillväxten av BNP per invånare, X_i är nivån av BNP per invånare i landet under periodens utgångsår, b är regressionskoefficienten och e en slumpterm. Därefter bestäms skillnaden mellan den under perioden faktiskt observerade tillväxten och den på det här sättet förväntade tillväxten.

⁵ Variationsvidden i OECDs estimat av ökningen av BNP per invånare under ett år är av storleksordningen 1 procentenhet. I tex estimaten av Sveriges ökning för 1970 är variationsvidden 3 procentenheter.

⁶ Krantz visar i en tabell den procentuella ökningen i olika länder 1973-92. Under konjunkturcykeln 1973-89 avvek Sveriges tillväxt, som ovan visats, inte särskilt mycket från OECD-medelvärdet

Tabell 3 Genomsnittlig skillnad mellan observerad och (givet utgångsnivån) förväntad tillväxt av BNP per invånare från något av åren 1968–73 till något av åren 1984–89 i 18 OECD-länder (%).

Norge	1.4
Japan	0.9
Finland	0.8
Italien	0.4
Österrike	0.3
Kanada	0.3
Västtyskland	0.0
Danmark	0.0
Irland	0.0
Belgien	-0.1
Sverige	-0.1
Frankrike	-0.2
Schweiz	-0.3
Australien	-0.5
Storbritannien	-0.5
USA	-0.5
Nederländerna	-0.6
Nya Zeeland	-1.2

Källa: OECD National Accounts 1996

nästa dag kunna stå upp igen glad och nyter. Sklerosdiagnosen har visat sig besitta samma mytiska gåva. Efter att i kritiska granskningar ha blivit sylta fortsätter den obekymrat grymtande i sin huvudroll i den svenska samhällsekonomiska debatten och i forskarsamhället.

Referenser

- Dowrick, S [1996], "Swedish Economic Performance and Swedish Economic Debate: A View from Outside," *The Economic Journal* 106, s 1772–79.
- Henrekson, M [1996], "Sweden's Relative Economic Performance: Lagging Behind or Staying on Top?" *The Economic Journal* 106, s 1747–59.
- Korpi, W [1996], "Eurosclerosis and the Sclerosis of Objectivity: On the Role of Values among Economic Policy Expert," *The Economic Journal* 106, s 1727–46.
- Korpi, W [1992], *Halkar Sverige efter?* Carlssons förlag, Stockholm.
- Lindbeck, A [1997], "The Swedish Experiment," *Journal of Economic Literature*, 35 (September), s 1273–319.
- Lindbeck, A [1999], "Svensk ekonomisk tillväxt i internationellt perspektiv," i Lars Calmfors och Mats Persson (red), *Tillväxt och ekonomisk politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Maddison, A [1991], *Dynamic Forces in Capitalist Development: A Long-Run Comparative View*. Oxford University Press, Oxford.
- Sverenius, T [1999], *Vad hände med Sveriges ekonomiska tillväxt efter 1970? En debattbok*. Demokratiutredningen SOU 199:150.